

Janusz Panasiewicz
Zamość

Onomastyczna twórczość mieszkańców wsi hrubieszowskich

Nazwy terenowe, wytworzone przez mieszkańców, dokumentują historię regionu, miejscowości, rzek, stawów, pól, łąk i lasów. Swym pochodzeniem świadczą o rozwoju języka lokalnego. Źródłem do ich poznania są stare dokumenty historyczne, mapy, akty notarialne, wspomnienia i podania zachowane w formie ustnej. Do pewnego etapu intensywności badań stanowią ciekawostki folklorystyczne i etnograficzne, dopiero z nagromadzeniem materiału zyskują ważny potencjał badawczy dla śledzenia rozwoju języka, zmienności osiedleńczej i rozwoju urbanistycznego.

W uprzywilejowanej sytuacji – po hekatombie zniszczeń polskich archiwów i zbiorów prywatnych w obu wojnach światowych – są te regiony i okolice, które w przeszłości leżały na terenach szlaków handlowych, funkcjonowania politycznych i gospodarczych organizacji¹, działań militarnych² i przedsięwzięć urbanizacyjnych. Takie rozproszenie informacji pozwala dziś odtworzyć z mozołem bogactwo terminologii pozostawione nam przez przodków. Ciekawym przykładem tych złożoności są dzieje poznawania historii dwóch wsi wchodzących w skład Towarzystwa Rolniczego ks. Stanisława Staszica – Brodzicy i Czerniczyna.

Pierwszy gruntowny ich opis, ale tylko z wojskowego punktu widzenia, przyniosły austriackie prace z 1783 r. przy opracowaniu karto-

1 Przykładem na terenie Zamojszczyzny jest Ordynacja Zamojska i Towarzystwo Rolnicze Hrubieszowskie.

2 Plany starć zbrojnych (Komarów, Zamość), pamiętniki uczestników oraz gruntowne opracowania historyczne: *Ostatnia wojna Austro-Węgier 1914-1918*, Oświęcim 2015 (nieukończony).

Ryc. 1. Najstarszy plan Czerniczyna z 1811 r. (APZ, HmHigh)

graficznym i militarnym nazwanym w uproszczeniu *Mapą Miega*³. Kolejną, acz niezachowaną porcją tej wiedzy była *Mapa „Sylwecula Villa” Czerniczyn z r. 1787 płótnem podklejona*⁴, zaś prawdziwym rarytasem okazał się najstarszy zachowany plan⁵ tej wsi (przekazany do Archiwum Państwowego w Zamościu w 2002 r. przez Wydział Ksiąg Wieczystych Sądu Rejonowego w Hrubieszowie), podczas gdy Brodzica doczekała się opracowania takiego planu⁶ dopiero w 1878 r.

Obie wsie posiadają unikalne w skali regionu zamojskiego opisy swoich granic⁷, sporządzone jednego dnia, 20 maja 1778 r. Są one bogatym źródłem informacji onomastycznych, z tym że Czerniczyn ponownie „góruje” nad Brodzą ważnym szczegółem hrubieszowskim w tym opisie, a mianowicie to w nim pojawił się pierwszy zapis nazwy *Rubieszowa*

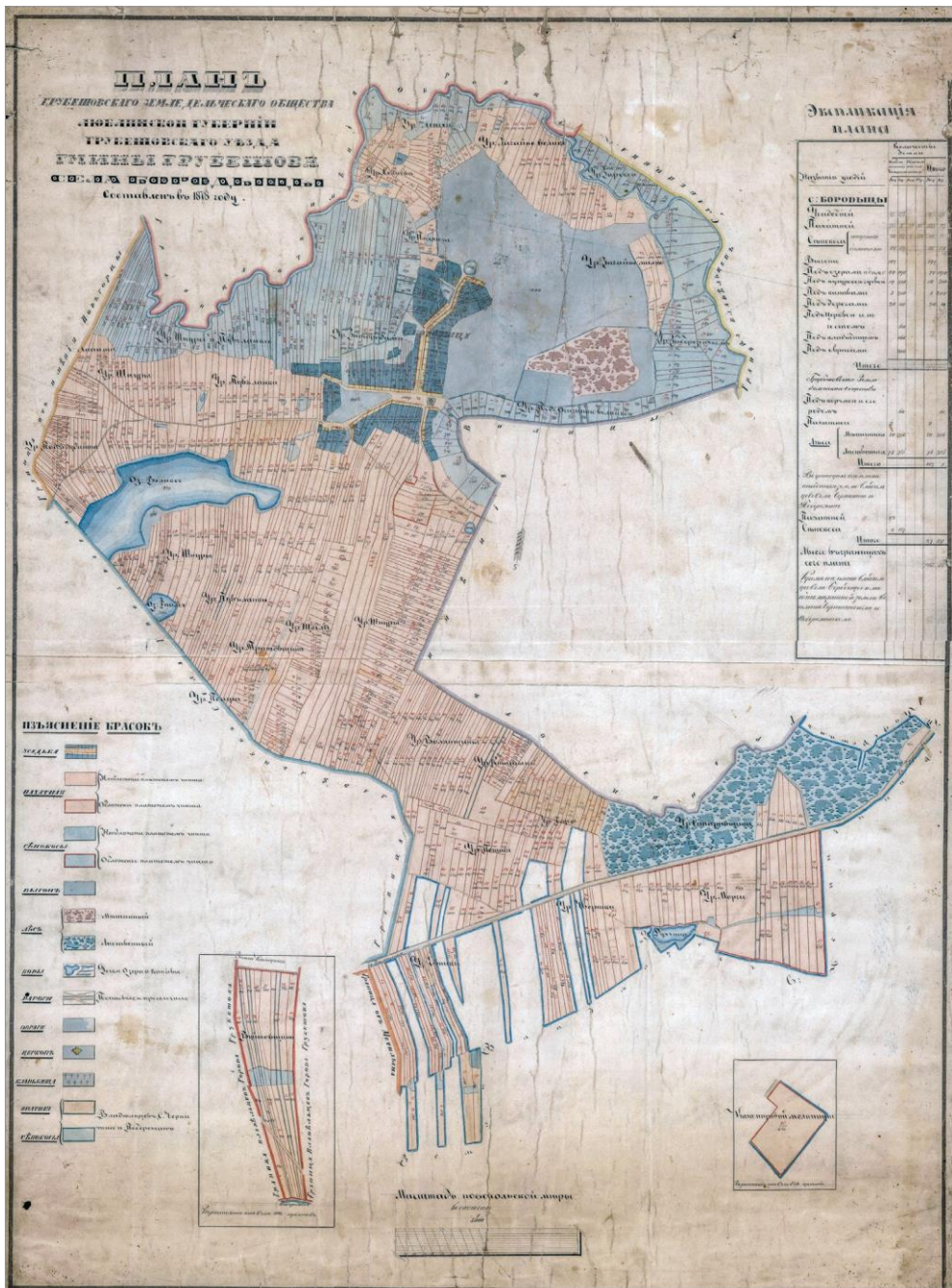
3 *Galicja na józefińskiej mapie topograficznej 1779-1783*, t. 8, cz. A i B, Warszawa 2015.

4 Archiwum Państwowe w Lublinie, zespół: *Towarzystwo Rolnicze Hrubieszowskie Fundacji Staszica (1778-1945)*, (dalej: APL, TRH), sygn. 317 – [Wykaz map... dóbr Towarzystwa...] [b.d.] [ok. 1850-1869], s. 119.

5 Archiwum Państwowe w Zamościu, zespół: *Hipoteka miasta i powiatu hrubieszowskiego; Plany* [Spis zdawczo – odbiorczy planów (map) nr 2], *Plan gruntów i lasu Czerniczyn z 1811 r.* (załącznik księgi wieczystej TRH, Kw 172, w latach 1823-2002).

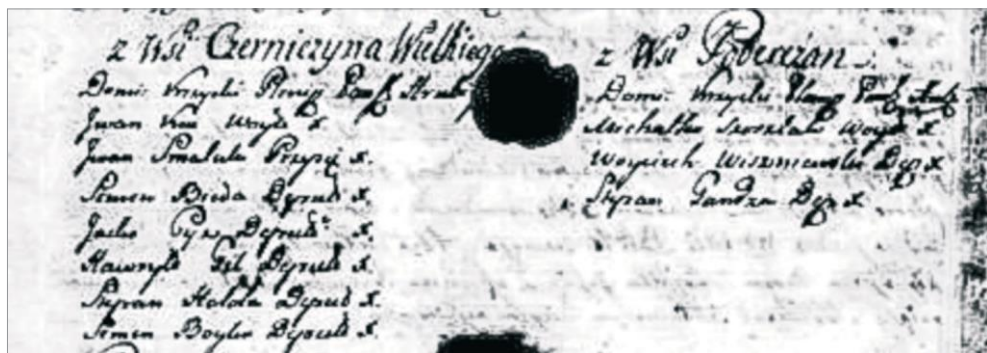
6 APL, TRH – *plany*, sygn. Sygn. 9 – *Bohorodyca*, 119,5 x 87,5, 1:5000, 1878.

7 APL, TRH, sygn.: 238 – *Opisanie granic osady Bohorodyca – 1788*; 239 – *Opisanie granic osady Czerniczyna – 1788*.

Ryc. 2. Plan Brodzyca z 1878 r. (APL, TRH – plany, sygn. 9 – Plan' Grubešovskago Zemleđ'českago Obšestva Lúblinskoj Guberniji Grubešovskago Uězda Gminy Grubešova Sela Borodycy, 1878 g.)

literą H: Hrubi[eszowa], gdy jeszcze w latach 20. XIX w. zdarzało się ko-rzystanie z wersji starej.

Ryc. 3. Wycinek 14 strony z pierwszym zapisem wersji Hrubie[szowa].

Wyjątkowo, ale tylko w przypadku Brodzicy, udało się skorzystać z relacji dwu mieszkańek wsi, tam urodzonych i stale tam przebywających⁸, oraz fragmentów aktów notarialnych z okresu międzywojennego.

Ks. Stanisław Staszic po zakupie dóbr Hrubieszów w 1800 r. musiał czekać do 15 października 1801 r. na wygaśnięcie dzierżawy tej majątności, zanim plenipotent sprzedawców (Ignacego Cetnera i jego córki Anny Potockiej) przekazał mu go we władanie. Otrzymał wtedy wszystkie dokumenty wytworzone w związku z rozporządzeniem prześwietnej cesarsko-królewskiej urbarialnej subkomisji zamojskiej przez cyrkularz de datt 3 marca 1788 roku ostatnią razą obwieszczonej. To w nich tkwiły początki i fundamenty badań onomastycznych dostępnych, zanim prof. Andrzej Janeczek sfinalizował wydanie *Mapy Miega*.

Dokumenty te stanowią ważne źródło słownictwa, rodzimej twórczości i fantazji onomastycznej, która jest trwałym dziedzictwem przeszłości, wartym zachowania w pamięci następnych pokoleń.

I Brodzica

Wieś nazwę swoją zawdzięcza lokalizacji nad brodem na rzece Huczwie⁹, chociaż nawet jej pierwszy zapis z 1400 r. przedstawił już zniekształconą formę *Bohorodyca*. Poprawna nazwa *Borodyca* odżyła nieco później i naprzemiennie odnotowywana była w źródłach.

⁸ Marii Ziń z Pietruków (1898-1986) i Janiny Panasiewicz z Waszczuków (1927-2017).

⁹ J. Panasiewicz, *Przyczynek do etymologii nazwy wsi staszicowskiej*, „Archiwariusz Zamojski”, t. XIII: 2014, s. 95-98.

Plan geodezyjnego podziału gruntów Brodzicy¹⁰ wymienia nazwy miejscowych użytków rolnych i leśnych [tabela 1 – kolumna 1]. Dużo nazw zapisanych cyrylicą przyniósł uwłaszczeniowy rejestr pomiarowy z 1889 r. Część nazw podał testament Jana Gajewskiego z 1923 r. oraz mapa geodezyjna z przełomu lat 1954/1955, co w połączeniu z opisem granic wsi z 1788 r.¹¹ daje łącznie 65 nazw. Nazwy rosyjskie zapisano grażdanką [kolumna 2], a miejscowego narzecza polsko-rusińskiego, wg wymowy Marii Ziniowej i Janiny Panasiewicz – łacinką [kolumna 3]. W nawiasach zapisano podwójne nazwy tych samych miejsc, a podkreślono wersje najstarsze, z 1788 r.

Tabela 1. Nazwy miejscowe użytków rolnych i leśnych w Brodzicy wg różnych źródeł

1	2	3
Brzeźnik	-	Bereznyk
Błoto Małe	Малое Болото	Małe Bołoto
Czwertki	Чвѣртки	Czwertyk
<u>Gościniec Wielki</u> <u>Zamojski</u> ¹³	-	-
<u>Góra Biała – glina</u>	-	-
Góry	Гора	Hory
<u>Huszczysko</u>	-	-
Iwniki	-	Wywnyky
Jezioro Duchino	Озеро Духино	Ozero Duchino
Jezioro Gnile	Озеро Гнилоє	Hnyłe Ozero
<u>Jezioro Obruczowka</u> (Ług ¹⁴)	-	-

10 Ibidem. Należy uwzględnić, że po utworzeniu Towarzystwa Rolniczego Hrubieszowskiego i włączeniu w 1817 r. doń folwarku hrubieszowskiego na Pobereżanach (do którego należały wsie: Brodzica/Bohorodyca, Czerniczyn i Pobereżany) nastąpiło rozdysponowanie gruntów folwarcznych pomiędzy dziedzicznych posiadaczy z poszczególnych osad. Zmieniło to dotychczasowy układ użytkowania tych gruntów. Obowiązek założenia i pilnowania aktualizacji ewidencji użytków rolnych nałożył na starszyznę poszczególnych wsi statut Towarzystwa, a wynikało to z różnego obciążenia fiskalnego (opłat dzierżawnych) dawnych gruntów pańszczyźnianych i folwarcznych. Pierwszą ewidencję gruntów przydzielonych w dziedziczne posiadanie (a nie na własność!) zakładał pierwszy prezes TRH Józef Grotthus (łącznie z hipotekami obciążeń kredytowych). Wymagany przez ks. Staszica w statucie ład ekonomiczny wymagał grupowania, w miarę możliwości, w jednym miejscu włościan z poszczególnych wsi, co było przesłanką do zmiany granic ich osad.

11 APL, TRH, sygn. 238, *op. cit.*, s. 1-13.

12 Podkreślono nazwy występujące tylko w opisie granic wsi z 1788 r.

13 Podkreślono nazwy występujące tylko w opisie granic wsi z 1788 r.

14 Według relacji Ireny Wróblewskiej tak nazywał jezioro jej ojciec Witold Płaszczewski, repatriant z Wołynia.

-	Клинь	-
Knyszyki (Knyszek)	Кньшики	Knyszykie
-	Коло Паровой Мельницы	Koło Parowoho Młyna
<u>Kruty</u>	-	-
Lepiechi	Лепехи	Łypichy
Łąka	Луг	Łuka
Łopata (Łapata)	Лопата	Łopata
Morgi	Морги	Morhy
<u>Nadrzycze</u>	-	-
Niedźwiedz	Ньдвидь	Wedmidi
Niwka	Нивки	Nywka
Niwy	Нивы	Nywy
Ogród	-	Horod
Pieńki	Пеньки	Puńky
Pod Cegielnią	-	Pod Cehel'nijeju
-	Подъ Дубиною	Pod Dubynoju
-	Под Нивами	-
-	Подъ Осичиною Волицкою	Pod Osiczyneju Wołyćkoju
Pogórze	Погира	Pohira
<u>Polanki (Polanka)</u>	Полианки	Pol'ianka
Powłanki	Полланки	Puwłanky
Prowal	-	Prowal'
<u>Przewóz</u>	-	-
Przy Numerach	При Усадьбах	Pry Nomerach
<u>Przystań</u>	-	-
<u>Rudka</u>	-	-
Rzeka Mała	-	Riczka mała
Szafarowszczyzna	Сапаривция	Sapariwszczina
Siedliska (<u>Sieliska</u>)	Селиска	Sełyśka
-	Став	-
Szczebli	Щебли	Szczebli
<u>Szczurowszczyzna</u>	-	-
Sznury	Шнури	Sznury
-	Тратовщина	Tratowszczyzna
Wał ¹⁴	-	-
<u>Wilcze Krzaki</u>	-	-
Wilcze Łozy	Волчые Лозы	Wowcze Łozy
Wolanszczyzna	Волянщина	Wolanszczyzna
-	Войтощина	Wójtowszczyzna
<u>Wygon</u>	-	-
<u>Wygon Bereznik</u>	-	-
Zabereznik	Заберезником	Zabereznyk
Za Bareznykiem	За Березьяком	Za Bereznykom
Wielkie Zachaje	Велике Загае	Wetyke Zachaje
Zagaje Małe	Загайе Малое	Zahaje Małe
Zagaje (Zachaje) Wielkie	Загае Великие	Zahaje Wetyke

Zagumienki	Загуменки	Zahumenky
<u>Zajeziorze</u>	-	-
Za ogorodami	За Огородами	Za Horodamy
Zapust	-	Zapust
-	За Малою Ръкою	-
-	За Ръкою	Za Rikoju
-	Звники	Zwinky
<u>Źródło</u> (Jezioro Wielkie)	Озеро Вельке	Wetyke Ozero

Do początków lat 80. XX w. były jeszcze w użyciu następujące nazwy: Iwniki¹⁷, Knyszek, Morgi¹⁸, Niwy¹⁹, Niwka²⁰, Pieńki, Pod Cegielnią²¹, Powłanki²², Siedliska²³, Szafarowszczyzna²⁴, Sznury²⁵, Wilcze Łozy (przy lesie Stabkowszczyzna), Wolanszczyzna. Uległy zapomnieniu: Czwierki, Góra, Góra Biała – glina, Huszczysko, Jezioro Duchino²⁶, Jezioro Gniłe (Gniłoje)²⁷, Jezioro Obruczowka, Jezioro Wielkie (Wielikoje, Wetykoje Ozero; do melioracji w 1938 r.), Koło Parowej Mielnicy (bo młyn spłonął w okresie międzywojennym), Kruty, Lepiechi²⁸, Łopata (Łapata), Niedźwiedz (na południe od gospodarujących autochtonów: Brudnowskich

15 Według relacji Ireny Wróblewskiej tak nazywał jeziorko jej ojciec Witold Płaszczewski, repatriant z Wołynia.

16 Prawdopodobnie z okresu międzywojennego – nazwa pól z niwy Góra Biała – glina.

17 Wiklinowe zarośla.

18 Na styku z Czerniczynem, obszar pola, który wołami mógł w ciągu dnia zorać jeden oracz.

19 Nazwa konkretnego pola do komasacji w 1938 r., obecnie (po wymianie gruntów) fragment lasu Szafarowszczyzna na zachód od drogi do Wolicy.

20 Pod lasem Stabkowszczyzna należącym do wsi Podhorce (Michał Pawluczek z Łucka, Ukrainiec urodzony w Gozdowie i być może potomek wójta biorącego udział w opisie granic wsi Brodzicy, podał nazwę: Stabkowszczyzna).

21 Pole na Tatarskiej Górze, otoczone lasem Szafarowszczyzna, nad zalesionym obecnie terenem byłej cegielni – nazwa najmłodsza?

22 Od łąnu.

23 Długo przed rozbiorami miejsce, gdzie do czasu wielkiej zarazy bydłowej miały rzekomo znajdować się siedliska wiejskie, opuszczone dla ratowania dobytku.

24 W gwarze miejscowej *Sapariwsczyzna* – za licznymi tam parowami czy też taka jest wymowa słowa *Szafarowszczyzna*?

25 Z niemieckiego: 1) dawna jednostka miary długości, na ogół dzieliła się na 10 prętów = 75 łokci; sznur staropolski (wg konstytucji z 1764 r.) wynosił ok. 44,67m., sz. nowopolski (w Król. Pol. 1819–48) ok. 43,2m.; jako jednostka powierzchni, tzw. sznur geometryczny lub mierniczy kwadratowy dzielił się na 100 prętów (wynosił: 1 sz. staropolski = 1/3 morgi chełmińskiej = 0,1995 ha; 1 sz. nowopolski = 1/3 morgi nowopolskiej = 0,1866 ha); 2) narzędzie miernicze sporządzone z lnu wygotowanego w oleju, dla uodpornienia na wilgoć, długości 6, 10 i 12 prętów.

26 Od wydobywającej się woni zaduchu?

27 Od wydobywającej się woni zgnilizny?

28 Lepiech – lokalna nazwa tataraku.

i Panasiewiczów), Pod Dubynoju, Pod Osiczynoju Wołyckoju (lasek został dawno wykarczowany), Pogórze, Polanka, Prowal²⁹, Przy Numerach, Przystań, Rzeką Małą³⁰, Szczebli, Tratowszczyzna, Wilcze Krzaki, Wojtowszczyzna, Wygon Bereźnik, Za Bereźnikiem (Zabereźnik), Zagaje Małe, Zagaje (Zachaje) Wielkie (Węłykyje), Zagumienki, Zajezioryze, Za Ogorodami, Zapust, Za Riekoju³¹, Zwonki.

Próba systematyzacji nazw terenowych przez Górnowicza³² przyniosła następujące zestawienie:

1. **Nazwy topograficzne:** Gościńiec Wielki Zamojski, Góra Biała – gлина³³, Góry, Huszczysko, Jezioro Duchino, Jezioro Gnile (Gniłoje), Jezioro Obruczowka (Ług), Jezioro Wielkie (Wielikoje, Węłykoje Ozero), Kruty³⁴, Łąka, Nadrzycze, Pogórze, Polanka, Prowal, Riczka, Rzeką Małą, Staw, Zajezioryze:
  - **roślinne i zwierzęce:** Lepiechi, Bereźnik, Iwniki, Zwinki, Niedźwiedź, Szczurowszczyzna³⁵, Wilcze Krzaki, Wilcze Łozy, Zabereźnik;
  - **komponowane z szykiem odwróconym:** Błoto Małe, Jezioro Wielkie, Jezioro Gnile, Jezioro Duchino, Rzeką Małą, Zagaje Małe, Zagaje (Zachaje) Wielkie;
  - **komponowane z pierwszym członem przyimkowym (koło, pod, przy, za):** Koło Parowej Mielnicy (od 1846 do 1980 r.), Pod Cegielnią, Pod Dubynoju, Pod Niwami, Pod Osiczynoju Wołyckoju, Przy Numerach, Za Bereźnikiem (Zabereźnik), Zajezioryze, Za Ogorodami, Za Małoju Riekoju, Za Riekoju, Zagumienki, Źródło (Jezioro Wielkie).

---

29 Lokalna nazwa wąwozu do czasu jego likwidacji w 1980 r., po komasacji na polu Kozickich.

30 Starorzecze?

31 Łąki usytuowane za rzeką Huczwą, obok mostu kolejowego.

32 H. Górnowicz, *Nazwy terenowe i ich podział wewnętrzny. Materiały VII Konferencji Komisji Onomastyki Słowiańskiej*, [b.m.], [b.w.], 1983.

33 Nazwa wywodzi się od wychodni pokładu wapiennego, który służył w przeszłości okolicznym mieszkańcom do jej wydobywania i bielienia ścian domostw, co stosowano jeszcze w okresie międzywojennym.

34 Kręty dojazd?

35 Nazwa tej niwy w Brodzicy sięga średniowiecznej klęski gradacji gryzoni, które szczurołap, grając na fujarce, wyprowadził w to miejsce (najbardziej oddalone w tym okresie od siedzib ludzkich), w pobliże Gościńca Wielkiego z Rubieszowa do Zamościa (obecnie jest droga krajowa nr 74 Mińsk Mazowiecki – Zosin).

2. **Nazwy kulturowe, gospodarcze:** Czwertki, Klin, Łąka, Łopata, Morgi, Niwy, Niwka, Ogród, Pieńki, Powłanki, Przewóz, Przystań³⁶, Szczebli, Sznury, Wał, Wygon Bereźnik, Zapust;
  - **sekundarne:** Siedliska, Przy Numerach.
3. **Nazwy dzierzawcze sekundarne:** Szafarowszczyzna, Szczurowszczyzna, Tratowszczyzna, Wolanszczyzna³⁷;
  - **metaforyczne:** Zwinki.
4. **Niejasne:** Knyszek – Knyszyki.

Ilustracje 4 a, b przedstawiają naturalne formy ukształtowania terenu; zostały wykonane przez autora we wsi Gozdów w latach 1997 i 2006.

Ryc. 4a. Góra Biała-glina na pograniczu Brodnicy i Gozdowa. Tarasy (uskoki) powstały w wyniku rolniczej eksploatacji stromego zbocza skarpy i ciągnęły się długim przerywanym pasem na terenie obu wsi. Prawdopodobnie w okresie międzywojennym zaczęto określać je terminem „Wały”. Jedyne i najwyższe jego fragment w całości leży na terenie Brodnicy i jest siedliskiem dzikiej wiśni. Widoczne po prawej stronie zagłębienie jest miejscem, w którym okoliczna ludność w przeszłości kopała „białą glinę” do bielenie swoich domostw. Granica wsi widoczna jest na zdjęciu w postaci wysokiej i szerokiej miedzy (podkreślonej drugą wąską jasną plamą ścierniska od strony fotografa). Jeszcze do lat 70-tych XX w. jej część zachodnia (poza zdjęciem) na większości swego przebiegu służyła za drogę gruntową. Od wieków przebiegała w ten sposób, że dzieliła wyrobisko, u którego podstawy posadowiono kopiec rozgraniczający, niemal po połowie (2006).

36 Nazwa nie ma związku z jakąkolwiek formą spławu rzeką Huczwą, bowiem poniżej wsi przegradzały ją groble młynowe pod Hrubieszowem i Gródkiem Nadbużnym (przed ujściem Huczwy do Bugu).

37 Od nazwiska Wolanin?

Ryc. 4b. Obsunięcie ziemi do wykopu po eksploatacji „białej gliny” (1997).

II Czerniczyn

Czerniczyn z niewielką dozą ironii można by nazwać *Krainą Wielkich Jezior* dóbr hrubieszowskich, co obrazuje nawet zdecydowanie młodszy od opisu granic plan wsi³⁸. Licznie występujące tam jeziorka zastoiskowe żadnego znaczenia gospodarczego nie miały. Z powodu zbyt dużego oddalenia od zabudowań nawet w hodowli kaczek i gęsi były bezużyteczne, za to poważnie utrudniały komunikację z rozrzuconymi gruntami i wiosenną uprawę sąsiadujących z nimi pól. Zapewne uciążliwe ich sąsiedztwo sprawiło, że zdecydowana większość jeziorek została nazwana. Rada Gospodarcza Towarzystwa Rolniczego Hrubieszowskiego, chcąc ulżyć mieszkańcom, od Czerniczyna rozpoczęła program osuszania gruntów. Ponieważ i okolica sąsiednia także obfitowała w liczne zagłębienia gromadzące wodę, konieczne było osuszenie i części Czerniczynka Małego (spoza TRH). Takie inwestycje dawały społeczności wiejskiej i jej sąsia-

38 APL, TRH – plany, sygn. 8 – Plan' Ziemel' Grubešovskago Zemlédel'českago Obšestva S. Čer-ničina Grubešovskago Uěžda Lúblinskoj Guberniji, 1889 g.

dom nowe pole do twórczości onomastycznej i stopniowego zapomina-
nia nazw osuszonych terenów.

*Obchód granic Czerniczyna*³⁹: Cyrkuł Zamość, państwo Rubieszów, wieś Czernęcin Wielki. Graniczne opisanie, które mocą rozporządzenia prześwietnej cesarsko – królewskiej urbarialnej subkomisji zamojskiej przez cyrkularz de datt 3 marca 1788 roku ostatnią razą obwieszczoną przy obchodzie i odznaczeniu grani[c] wsi Czern[ęcina]⁴⁰Wielkiego pod rządem państwa rubieszowskiego [pozos⁴¹] tającej, za poprzedzającym jednomyślnym porozu[mienie⁴²]m się, wszystkich wokóło graniczących osiadłości [a mi]anowicie ich gruntowych zwierchności, tudzież gro[mad⁴³]zkiej starszizny, pod dniem dzisiejszy w sposób następujący, do skutku przyprawowane zostało.

Przytomna wieś należy do państwa rubieszowskiego, która graniczy z 7 wsiami, jako to:

- na wschód z Kozodawami i Mienianami;
- na południe z Masłomęczem i Turobinem Wielkim;
- na zachód z Terebińcem małym i Metelinem;
- na północ z Pobereżanami.

[...] Obróciliśmy się ku wschodowi idąc środkiem łąk pomienionych Jasieniec nazwanych jak nas gromady linią kabłąkowatą, bez żadnego znaku granicznego wiodły, a przystąpiwszy ponad temż łąkami mając w prawej ręce drogę wyżej wzmiankowaną na łańcuchów 6 albo sążni 60, stanęliśmy naprzeciwko obszernej granicznej między grunty orne czerniczyńskie od gruntów kozodawskich na linii południowej odgraniczającej, przy której według zgodnego wszystkich przytomnych stron zeznania, razem trzy granice, to jest Czerniczyna Wielkiego, Pobereżan i Kozodaw do kupy się schodzą i żadnej kwestii podług następującego opisanie między sobą nie mają; jako to stanąwszy na południe ciągnie się w plecach od zachodu ku wschodowi, doliną ponad łąkami, ściana graniczna kollateralna pobereżańska, do której po prawej ręce klinem granica czerniczyńska po lewej za tymże samym sposobem kozodawska widzialna na jeden sążeń szeroka graniczna miedza, na linii od południa ku północy prowadzona, dzielące się i przypierają ale na tym miejscu schodzących się trzech granic żadnego widzialnego znaku

39 APL, TRH, sygn. 239, op. cit. Zapewne za sprawą sumiennego sporządzania protokołu na gruncie uległ on licznym poplamieniom (czego nie było w Brodicy), co przysporzyło trudności w odczytaniu.

40 Nieczytelny tekst pod kleksem.

41 Nieczytelny tekst pod kleksem.

42 Nieczytelny tekst pod kleksem.

43 Nieczytelny tekst pod kleksem.

granicznego nie było i kazaliśmy w łąkach na dolinie po lewej i prawej stronie wzmiankowanej granicznej między Kozodaw z Czerniczynem dwa narożne, a trzeci we środku ścienny pobereżański usypać kopiec i dla zachowania w czas dalszy trwać mający o niniejszym granic obchodzeni[u] wiadomości, w każdym z osobna butelkę szklaną z napisem dnia miesiąca i roku tej czynności: mianowicie zaś w kopcu pierwszym czerniczyńskie iż kopiec ten dnia 20 maja 1788 roku przy obchodzeniu granic z rozporządzenia komisji urbarialnej usypany jest i znaczy kąć ściany Czerniczyna Wielkiego z Kozodawami do ściany kollateralnej pobereżańskiej przytykający zakopać, co gdy się nieodwłocznie tak stało, strony graniczące dukt swój na tym miejscu bez żadnej kwestii zakończony i podpisany i podpisami rąk własnych utwierdzają:

z Czerniczyna Wielkiego: Domi. Krzycki plenip. państ. Hrubiesz.⁴⁴ (pieczęć); Iwan Kuc wójt X⁴⁵; Iwan Smaluk przysięgły X; Semen Bida deputowany X; Jacko Cyz deputowany X; Hawryło Gil deputowany X; Stepan Hołota deputowany X; Semen Bojko deputowany X.

Opis przyniósł także zestawienie wsi sąsiednich: Czernęcin Mały, Czernęcin Mały, Czernęcin Wielki, Czerniczyn, Czumów, Gródek (Nadbużny), Rubieszów, Hrubieszów⁴⁶, Kozodawy, Mieniany, Modryń, Terebiniec Mały, Terebiniec Wielki. Wiele z nich uległo przekształceniu, np. Czernęcin na Czerniczyn, a starsze formy pozostały tylko w dokumentach.

Onomastyka wsi Czerniczyn z obchodu granic⁴⁷ w 1788 r. i planu⁴⁸ z 1889 r. obejmuje 53 nazwy.

Tabela 2. Onomastyka Czerniczyna wg różnych źródeł

1	2
<u>Belski Gościniec</u>	-
<u>Górne Gony</u>	Горны Гоны
-	ГорныГоны
<u>Graniczna Droga</u>	-
<u>Hlinczyzna Brzezina</u>	-

44 Pierwsza udokumentowana (APL, TRH, sygn. 239 – *Opisanie graniczne osady Czerniczyna* s. 14: 20.05.1788 r.) wzmianka nowego zapisu nazwy miasta.

45 Podpis krzyżykowy.

46 Pierwsza udokumentowana (APL, TRH, sygn. 239 – *Opisanie graniczne osady Czerniczyna* s. 14: 20.05.1788 r.) wzmianka nowego zapisu nazwy miasta.

47 Podkreślono nazwy z obchodu granic.

48 W porównaniu z planem Brodzicy jest on zdecydowanie uboższy w terminy onomastyczne.

<u>Iwniki</u>	Ивники
<u>Iasieniec</u>	-
<u>Błoto Żłob⁴</u>	-
<u>Jeziro Błoto Prystupowe</u>	-
<u>Jeziro Duszkowe</u>	-
<u>Jeziro Iwniki</u>	-
<u>Jeziro Łotoszyny</u>	-
<u>Jeziro Sitowszczyzna</u>	-
<u>Jeziro Stawek</u>	-
<u>Jeziro Trysnował</u>	-
<u>Jeziro Werbołoz</u>	-
<u>Jeziro Widły</u>	-
<u>Jeziro Wielkie Błoto</u>	-
<u>Kurmanowe Jezioro</u>	-
<u>Przyłdy Sitowszczyzna</u>	-
<u>Kawczyna Granica</u>	-
<u>Kawczyna Krynica</u>	-
<u>Krzaki Brzezinka</u>	-
<u>Las Brzezina</u>	-
<u>Las Krzaki</u>	-
<u>Las Dębowy</u>	-
<u>Las Łozowatka</u>	-
<u>Łotoszyny</u>	-
-	Морги
<u>Na Siedliszczach</u>	-
<u>Ogrody</u>	-
<u>Pastwisko</u>	-
<u>Płaszczynny</u>	-
<u>Pod Dębina</u>	-
<u>Poddębinnie</u>	Поддуинойу
-	Под Козодавами
-	Под Лотошынами
<u>Podłozie</u>	-
-	Под Метелином
-	Про[ш?...]ков
<u>Siedliszcza</u>	-
<u>Sieliska</u>	Сиелиска
<u>Stawek</u>	-
<u>Strugi Kopcowe</u>	-
<u>Tatarska Góra (Tatarskie Góry)</u>	-
<u>Wilcza Jama</u>	-
<u>Za Cerkwią</u>	Зацерквою
<u>Zagumienki</u>	Загуменки
<u>Zagumnie</u>	-

<u>Zahaje</u>	Зараіе
<u>Zahajki</u>	-
<u>Zarośle</u>	-
<u>Zasiele</u>	-

- Nazwy topograficzne:** Błoto Żłob, Jezioro Błoto Prystupowe, Jezioro Duszkowe, Jezioro Iwniki, Jezioro Łotoszyny, Jezioro Sitowszczyzna, Jezioro Stawek, Jezioro Trysnował, Jezioro Werbołoż, Jeziora Widły, Jezioro Wielkie Błoto, Kurmanowe Jezioro, Przyłdy Sitowszczyzna, Kawczyzna Granica, Kawczyzna Krynica, Krzaki Brzezinka, Las Brzezina, Las Krzaki, Las Dębowy, Las Łozowatka, Łotoszyny⁴⁹, Tatarska Góra;

  - **roślinne i zwierzęce:** Hlinczyzna Brzezina, Iwniki, Jezioro Iwniki, Jezioro Sitowszczyzna, Jezioro Werbołoż, Przyłdy Sitowszczyzna, Kawczyzna Granica, Kawczyzna Krynica, Krzaki Brzezinka, Las Brzezina, Las Krzaki, Las Dębowy, Las Łozowatka, Poddębinie, Podłozie, Wilcza Jama, Zahaje/ Zagaje, Zahajki, Zarośle;
  - **komponowane z szykiem odwróconym:** Kurmanowe Jezioro, Przyłdy Sitowszczyzna, Kawczyzna Krynica;
  - **komponowane z pierwszym członem przyimkowym (koło, pod, przy, za):** Na Siedliszczach, Pod Dębiną, Poddębinie, Pod Kozodawami, Pod Łotoszynami, Podłozie, Pod Metelinem, Za Cerkwią.
- Nazwy kulturowe, gospodarcze:** Jezioro Stawek, Jeziora Widły, Jezioro Błoto Prystupowe, Jezioro Wielkie Błoto, Kawczyzna Granica, Kawczyzna Krynica, Krzaki Brzezinka, Las Krzaki, Las Dębowy, Las Łozowatka, Morgi, Ogrody, Pastwisko, Płaszczyny, Stawek, Strugi Kopcowe, Zasiele;

  - **sekundarne:** Siedliszcza, Sieliska, Wilcza Jama, Zagumienki, Zagumnie.
- Nazwy dzierżawcze sekundarne:** Bełski Gościniec, Jasieniec, Jezioro Błoto Prystupowe, Jezioro Duszkowe, Jezioro Łotoszyny, Kurmanowe Jezioro, Kawczyzna Granica, Tatarska Góra.
- Niejasne:** Jezioro Trysnował, Przyłdy Sitowszczyzna, Łotoszyny.

⁴⁹ Z biegiem zurbanizowania przekształcił się w oddzielny folwark.

Postulaty badawcze

Przedstawiony w artykule materiał źródłowy może zostać rozbudowany po analizie aktów notarialnych zamiany i nabycia gruntów z hipotek prowadzonych przez Towarzystwo Rolnicze Hrubieszowskie. Dotyczy to w szczególności Czerniczyna, który nie był dotąd obiektem takich dociekań.